

Makovecz Imre településfejlesztési-épülettervezési modellje és szakpolitikai ajánlás önkormányzatok, önkormányzati szövetségek számára

Bevezetés

Makovecz Imre (1935-2011) építész személye, építészeti alkotásai, közügyekben alkotott véleménye évtizedek óta megkerülhetetlenek a szakmai társadalom és a nagyközönség számára. Építészeti stílusának iskolateremtő hatása csak a legnagyobb mesterekéhez hasonlítható, közéleti kezdeményező szerepe pedig senkiéhez. A Kós Károly Egyesülés és a Magyar Művészeti Akadémia egyik alapítója. Hazánkban többek között Ybl Miklós-díjjal, Magyar Örökség-díjjal, Kossuth-díjjal, Corvin-lánccal és Szent István-díjjal tüntették ki. Magyar építész olyan mértékű és tartós nemzetközi érdeklődést még soha nem váltott ki, mint ő. A legrangosabb nemzetközi építészeti díjak birtokosa; a Francia Építészeti Akadémia Nagy Aranyéremmel tüntette ki. Ezen kívül a Nemzetközi Építészeti Akadémia tagja, az Amerikai Építészek Szövetségének, a Skót Építésszövetségnek és a Brit Építésszövetségnek tiszteletbeli tagja, a Dundee-i Egyetem díszdoktora.

Makovecz Imre – teljes jelentőségében csak az utókor által feldolgozható – életművéből ki kell emelnünk azokat az értékeket, amelyekkel hozzájárult a magyar társadalom építéséhez. Tevékenységének hatása az egész országot átfogta, és túlnyúlt az országhatárokon. Erdélyi és felvidéki szervező- és tervező munkájával a kisebbségben élő magyar közösségeket erősítette, segítette. A rendszerváltozás előtti évtizedben a faluházakat építő mozgalomban való részvételével egyike a kezdeményezője volt a kistelepülések fennmaradását, a helyi civil társadalom és közösség újjászületését szolgáló közösségfejlesztő munkának, amit települési főépítési hálózat kiépítésével kívánt támogatni.

Az emlékezősekből olyan ember képe rajzolódik ki, aki a helyzet mély megismerésén alapuló bátorsággal vetette bele magát az alkotásai révén létrejövő drámai folyamatokba, hogy a művészet legősibb, legszentebb hivatását betöltve a katarzissal gyógyítani legyen képes. Vallotta, hogy környezetünk legfőbb tartalma a többi ember, és feladatunk az életben azokhoz kötődik, akikkel együtt, egy időben adatik élnünk.

Gazdag életműve megőrzésre és mintául állításra méltó.

A Makovecz Imre életművének gondozásával kapcsolatos intézkedésekről szóló 1724/2013. (X. 11.) kormányhatározat 4. pontja felhívja a belügyminisztert, hogy *„az emberi erőforrások miniszterével együttműködve tekintse át Makovecz Imre településfejlesztési-épülettervezési modelljét és annak alapján bővítsé a főépítészek továbbképzési programját, ösztönözze az építész, tájépítész és közművelődési szakemberképzés e tartalommal való bővítését, továbbá készítsen szakpolitikai ajánlást az önkormányzatok, önkormányzati szövetségek számára”*.

A kormányhatározat 1. pontja értelmében az emberi erőforrások minisztere és a belügyminiszter a Magyar Művészeti Akadémiával és a Makovecz Imre Alapítvánnyal együttműködve gondoskodik többek között Makovecz Imre sokrétű életműve monografikus feldolgozásának kiadásáról. E szakpolitikai ajánlás ezért az életműnek csak egy kis szeletét tekinti át: *„az építés drámáját”*, azt a helyi társadalomteremtő folyamatot, amely révén belülről újul meg a közösség és fejlődik a település, megteremtve ezzel egy „értelmesebb és méltóságosabb élet”¹ lehetőségét.

¹Gerle János: Beszélgetés Makovecz Imrével (1991. július 10) (in: Országépítő 1991. 03.)

Makovecz Imre – ahogyan azt tanítványai, követői hangsúlyozzák – az **építést** drámaként, olyan hosszan tartó folyamatként írja le, amelyben az építés és az azt megelőző **tervezés** során a döntéshozók, a helyi lakosság és a szakértők együtt keresik az adott feladat optimális **megoldását**. A párbeszéd, az egyeztetések időszakában egymást befolyásolják, sőt alakítják. Makovecz Imre a küzdelmes viták során felismerte, hogy **mindenkit a saját szakértelmében kell bevonni a folyamatba**, és arra is rájött, hogy a települési megújító-tervező munkában a bevonás, a részvétel segítése sajátos hozzáértést igénylő, összetett tevékenység, amelyhez a legtöbbször szükség van külső közösségi szakemberekre.

„... vitathatatlan megalapozó szerepe és hozzájárulása volt abban, hogy Magyarországon az építészettről való szerves gondolkodás mellett a társadalomról való szerves gondolkodás újra fontossá és gyakorlattá vált. S hogy ez a két terület találkozott. Ily módon munkásságában egyszerre volt jelen az organikus és a legtágabban értelmezett korszerűség: ahogy ma a demokráciákban a közösségről, a településről, a részvételről, méltóságról beszélünk. De a korszerűség másik – ma különösen sokat emlegetett – fontos elemének, a szakmaköziségnek, a különféle tudások együttélésének és együttműködésének a jelentősége is kiemelkedő fontosságú ebben az életműben.”²

I. Makovecz Imre településfejlesztési-épülettervezési modellje

Makovecz Imre tervezői, főépítési gyakorlatában az építészettről való szerves gondolkodás mellett a társadalomról való szerves gondolkodás elválaszthatatlan egységet alkotott, de ugyanígy nem volt elválasztható a településfejlesztés és az épülettervezés sem egymástól, hiszen a település és benne az épület az ember életét alapvetően meghatározó téralakítás eredménye. Mindkettő része az építészeti kultúrának. Mindennél fontosabbnak tartotta azonban azt a folyamatot, amely révén mindezek létrejönnek:

„Az építés lényege – gondoltam én – nem az anyag, az erő, a szerkezet, a stílus, hanem a dráma maga, és ez a gondolat meggyőződésemmé vált. Mindent megtettem, amit csak tudtam, hogy helyi anyagokból, olcsón, a közösség céljainak és szépre épüljön a ház. Kell a történelmi, geológiai környezethez való kapcsolat, kell az anyag és kell az eszme, és a szépség is, de legfontosabb maga az építés drámája.”³

Makovecz Imre a '70-es évek közepétől Beke Pállal, Varga A. Tamással és más kulturális, művelődési, közösségfejlesztő szakemberekkel, majd később a mesteriskolájában részt vevő fiatal építészekkel járta az országot. A művelődési otthonok társadalmi, építészeti, környezeti beágyazottságát kutatva és megteremtve indult el egy nagyon korszerű gondolkodási, eszmélési folyamat: hogyan igazítható a tervezés során a megrendelő által elhatározott szándék szerint kért, sok szempontból már meghatározott feltételekkel építendő új kultúrház a feltételezett szükségletekhez, hogyan tud majd az épület a helyi közösség szolgálatára, javára épülni és működni.

„A faluház szóösszetételt Varga Tamás és Makovecz Imre együtt találták ki, amely nemcsak a hiányzó közösségi élet megnyilvánulásának helyszínét jelentette, hanem valamennyi olyan, a

²Péterfi Ferenc: Építészettről és társadalomról való szerves gondolkodás (elhangozott a Makovecz Imre halálának egyéves évfordulóján tartott emlékestén)

³ Makovecz Imre: Dráma (részlet) 1985

*helybéli viszonyokra jellemző hiány pótlásának lehetőségét is, amelyeket a közösségi tér megépítése által véltünk megoldani.*⁴

*„Itt az volt a cél, hogy a művelődési otthonok addigi sematikus alaprajza helyett új, a befogadott közönség helyett az alkotó közösséget középpontba helyező intézményeket törekedtek a helyi lakossággal együtt felépíteni. Így aztán mindazon funkció helyet kapott a házban, amire ott éppen igény volt. Mint pl. bolt, kávézó, posta, panzió, öregek otthona, irodák, szolgáltatások. Azaz valódi közösségi házak épültek ilyen módon Zalaszentlászlón, Nagykapornokon, Dióskálon, Nézsán, Somogyfán, Kakasdon, Jászkiséren és sok más helyütt szerte az országban, ahol csak elszánt falusi előljárók és közösségek vállalták az együttműködést.”*⁵

Makovecz Imre közösségekre építő gondolkodása a tervezői munka folyamata mellett a megvalósult épületekben is tetten érhető. Zalaszentlászló faluházának a '80-as évek derekán tervezett térkialakítása mind a mai napig mintaszerű, és abban is tanulságos, hogy az intézményi tevékenységek nagyobb részét nem zárja külön-külön helyiségbe. Hogy időnként áthallás van az egyik asztaltól a másikra? Hogy néha próba folyik a nagyterem padlóján? Hogy a klubszobába behallatszik a táncpróbák csizmadobogása? Nem természetes ez egy mindenkit szolgáló művelődési otthon esetében? Étteremben, kávéházban sem zavaró, ha különféle emberek, társaságok egyidejűleg beszélgetnek, esznek, isznak! Ha ott elfogadható, miért kívánnánk a művelődés terében templomi csendet? Lehetnek persze olyan foglalatosságok, amelyek műhelyt, szakköri szobát kívánnak, és persze lehetnek olyan alkalmak, amikor csendet kell biztosítani. Elvárható az is, hogy egy zenekar akkor próbáljon, amikor a lehető legkevesebben vannak az épületben, de ezen kívül szinte minden csak kellő tolerancia kérdése.⁶

Néhány év után megfordult a tervezés, gondolkodás iránya, és az került a napirendre, hogy kulturális szempontból egyáltalán mire van szüksége a településnek, egy adott szomszédságnak. A szükségletek közül melyek igényelnek épületet, s mi az, ami épületen kívül, de a településen belül valamilyen formában szükséges ahhoz, hogy a közösség az otthonának érezze a helyet, javuljon a közérzete és megerősödjön a részvétele. Miután ezt sikerült végiggondolni, ha erre valami helyi szintű párbeszéd kialakult, csak akkor és azután merült fel a kérdés, hogy ezeket a szükségleteket milyen épület, mesterségesen létrehozott tér tudja a legjobban szolgálni.

Ám ebben a táguló fókuszú folyamatban megjelent egy még szélesebb perspektíva: hogyan működik a városrész vagy falu közössége. **Hogyan szerveződik vagy hogyan szerveződhetne a település és annak társadalmi, gazdasági élete?** Milyen funkciók, milyen társadalmi viszonyok, milyen helyi nyilvánosság kiépülése teremthető meg, és hogyan támogatható létrejöttük? Mit tehet ennek érdekében a közösségi szakember, a tájépítész, a településtervező, az építész? Mit tehet a helyi döntéshozó? **Ennek a sokkal tágabb horizontú fejlesztői-tervezői gondolkodásnak a részévé vált, hogy milyen épületek illeszkedhetnek egy a szükségletekre reflektáló rendszerbe,** illetve, hogy milyen legyen egy működő település – szerkezetében, intézményeiben, épületeiben.

A fent részletezett három lépcsőfokú gondolkodásnak volt még egy nagyon korszerű eleme: **hogyan vonható be, tehető aktívvá, a változtatás részesévé és felelőssé a helyi lakosság.** Ennek az adott helyen **milyen hagyományai, történelmi előzményei** kutathatók fel, a helyben élőknek milyen megfogalmazható vagy a felszín alatt rejtőzködő **szükségletei** vannak, milyen **közösségi**

⁴Beke Pál: Méltóságkereső Önéletrajz és szakmatörténet (EditioPlurilinguaShark Print Kiadó,Kaposvár – VEL, Budapest, 2001). <http://www.scribd.com/doc/75661276/Beke-Pal-Meltosagkeres%C5%91>

⁵Balázs Károly: Beke Pál - Egy népművelő emlékezete (Forrás: [Zempléni Múza](#))

⁶Beke Pál: Közös tető az együttlét felett (In: IKSZT Módszertani kézikönyv, HROD, Szerk.: Beke Márton és Ditzendy Károly Arisztid) p. 65-66.szövege felhasználásával

hálózatok működnek a nyilvánosságban és a mindennapi kapcsolati viszonyokban? Ezek hogyan lehetnek a **helyi élet, a helyi változás-megújulás erőforrásai, mozzgórugói?**

„Gyakran említette Imre az építés drámája kifejezést. A dráma jó kifejezése ennek a folyamatnak, s ha szereplői között tartjuk számon a megrendelőket, a tervezőket és az érintetteket: a helyi polgárokat – tehát a teljes helyi társadalmat, akkor természetes, hogy ezekben vannak drámai konfliktusok, egymásra találások, viták, összefogások; ebben benne van képletesen legalábbis a születés és a halál is. Az igazi nagy és közös alkotások a katarzist is tartalmazzák.”⁷

Makovecz Imre és követői munkásságának eredményeként az ország számos helyén falvak, városrészek, intézmények alakultak át, újultak meg. Ezekbe a **fizikai átalakításokba többnyire „beleépült” a működtetés, fenntartás szemléleti és gyakorlati megváltoztatásának, megújításának potenciális lehetősége is.** A közösségfejlesztői munka eredményeként is sokféle az országban valódi szükségletek kerültek feltárára, valódi belső erőforrások kerültek felszínre és sokan megízlelték a **helyi cselekvésekben való részvétel** – konfliktusai mellett annak – valódi örömeit és tétjeit. Elindultak és persze nem ritkán megrekedtek közösségi, részvételi folyamatok. Ezekben az utakban és küzdelmekben nem alkalmi beavatkozásokról, egyedi aktusokról van szó, hanem **tartós folyamatokról**, amelyekben a közösségfejlesztés hozzájáruló szakma, és amelyekre a külvilág sokféle más jelensége is hatással van.

Beke Pál szavaival folytatva a gondolatsort: *„a mai időket még nem remélve azt gondoltuk, hogy ha szabadságot nem is tudunk adni, de az ismeretből, a tájékozottságból, a tudásból, az együttműködés teremtette bátorságból szőtt méltóságot megteremthetjük az öngazgatásra lehetőséget adó egyesületekkel, a szociálisan elesetteket gyámolító falugazda ötletével, a helybéli főépítészkedéssel”⁸.*

E méltóság megteremtéséhez járult hozzá több évtizednyi „homálybogozással” Kemény Bertalan, aki az aprófalvak életben maradása, élhetővé tétele érdekében helyben keresve a megoldást létrehozta a rendszerváltás egyik legsikeresebb intézményét, a **falugondnoki** később a **tanyagondnoki hálózatot**. Településtervezőként dolgozva fogalmazta meg híres mondását: *„nem csak népességmegtartó képességre van szükség, hanem képességmegtartó népességre”*. A bezárt posta, gyógyszertár, bolt, mozi helyettesítésére találta ki a falugondnokot, azt a falugyűlés által választott személyt, aki kisbusszal beviszi a beteget a városba, elviszi a postára a levelet, kiváltja a gyógyszert, kihordja az ebédet az öregeknek, ráköszön a magukra maradtakra. De belefér időnként egy színházlátogatás, focimeccs a szomszéd faluban. Hogy még mi fér bele? Ami kell. Szigorúan vigyázott arra, hogy a falugondnoki rendszer ne legyen túlszabályozott, hogy a falugondnok feladatkörét a közösség saját igényei szerint alakíthassa. Ez a szabad mozgástér tette sokszínűvé a rendszert. Ma több száz helyen, kis és aprófalvakban, tanyavilágban működnek falugondnokok immár a szociálpolitika elfogadott részeként, ezrek számára jelentve a világot, a tisztas élet lehetőségét.

Makovecz Imre településfejlesztés-épülettervezési módszerének a fentiekben összefoglalt közösségfejlesztési folyamata az itt következő elvi alapvetések talaján, azokkal együtt vált teljessé, működőképes modellé.

A szerves építészettről

Makovecz Imre településfejlesztési-épülettervezési modelljéről nem beszélhetünk anélkül, hogy ne idéznénk szavait a szerves építészettről, amely *„az emberhez, a helyhez, a tájhoz, a házához,*

⁷Péterfi Ferenc: Építészettről és társadalomról való szerves gondolkodás (elhangzott Makovecz Imre halálának egyéves évfordulóján tartott emlékestén) Az idézetet megelőző bekezdések is ennek az írásnak az alapján készültek.

⁸Beke Pál: szubjektív összefoglaló az utóbbi évtizedek közösség- és településfejlesztéséről (in: Országépítő2000/1-2)

Európához, a Földhöz kötött épületeket jelení” és arról a „különös népművészeti képi nyelvről”, a „jövő nyelvről”, amely „egy olyan korábbi magas kultúráról hoz hírt, amely még a világot egységben látta, képletesen szólva a földet és az eget”. Véleménye szerint a népművészet jeleinek megértése és tartalma a szerves építészet tiszta forrása.

*„a szerves építészet... megkísérel egy **tisztán emberi**, egy természetesen emberi, történelmi tudatból kiindulni... Ebben a szerves építészeti gondolkodásban **a nemzeti identitásból, az ősi történelemből, valamint egy optimista jövőképből indulunk ki...A hagyományt** tehát úgy lehet **a szerves építészetbe beleépíteni**, hogy egy rendkívüli mélységű **népművészeti emlékezés** anyagát kell szervesíteni, megjeleníteni a huszadik század végén... Ha valamit kell tenni a huszadik században, akkor az éppen **az emlékezet újfajta felélesztése, abszolút pontos feltámasztása.**”⁹*

Népművészet – népi építészet – a falusi lakóház

Makovecz Imre szerves építészetében jelen van a népművészet, felfedezhetők benne a népi építészet jegyei, arányai, de alkotásai nem azok másolatai, hanem jelentésük, szellemiségük átértelmezése:

„A népművészettel azért foglalkozom, benne olyan szellemiséget keresek, mely ma újra aktuális, ... A jeleket keresem a népművészetben, a jeleknek valami rendszerét, mely fogódzót adhat felfogásomhoz.”¹⁰

A falusi lakóház alaptípusának megformálásában két alapvető gondolat emelhető ki: a hagyománykövetés és a közösségi tér fontossága:

*„Szerintem a régi háromosztatú parasztház a lehetséges megoldás, amelyik nem véletlenül alakult ki, mert van közepén egy nagy pitvarral ellátott lakókonyha. Tehát a ház kellős közepén van egy olyan tér, ahol főznek, ahol az anya tartózkodik, és ahol még van egy fekvőhely is... Ez az a kompromisszumokból kialakult alaprajzi rendszer, amely **tartalmaz egy időtlen, természetes hagyományt**. Ám ezt nem esztétikai szempontból fogom fel, hanem a mindenkori szükségletek szubsztrátumaként. Ez a népművészet... Nem egy szűk előszobát tervezünk tehát, hanem egy **nagy lakóelőteret, ahol az egész család össze tud jönni**. Ami meleg, amiben sok a fény, s innen nyílnak a helyiségek.”¹¹*

Falusi lakóházak tervezése, építése kapcsán olyan gondolatokat is megfogalmaz, amelyek a helyi erőforrásokra alapozva a gazdaság fellendülését is szolgálják: *„Az anyagokat nem messziről hozzák, mert akkor olcsóbb, nem olyan anyagokat, amelyeket gyárban csináltak, hanem lehetőség szerint olyat, amit a környéken szereztek. Ennek az építészetnek természetes (így) velejárója, hogy **a környezet anyagaiból építkezik. Fizikailag és társadalmilag is így jön létre.**”¹²*

Helyes arány és hatékony eszközválasztás

Makovecz Imre településfejlesztési gyakorlatában **törekedett a helynek, helyzetnek, az adott közösségnek megfelelő cselekvési formák kialakítására**, tehát arra, amit szeretniük kellene, ahelyett, amit pillanatnyilag szerettek volna. Olyan beavatkozási területeket térképezett fel

⁹Makovecz Imre: A szerves építészet (in: JAK füzetek 38. A helyi cselekvés, Magvető Könyvkiadó Budapest, 1988.) p 199

¹⁰ Frank János: Makovecz Imre (Corvina, Budapest, 1980.)

¹¹Makovecz Imre: A szerves építészet (in: JAK füzetek 38. A helyi cselekvés, Magvető Könyvkiadó Budapest, 1988.)

¹² Makovecz Imre: A szerves építészet (in: JAK füzetek 38. A helyi cselekvés, Magvető Könyvkiadó Budapest, 1988.) p 200-201

közösségfejlesztő kollégáival, amelyek célirányosan, a legnagyobb hatékonysággal működnek és sugároznak ki a települési közösség felé, felébresztve és felértékelve helyi identitásukat. Míg a közösségfejlesztő szakemberek a működőképes közösségfenntartó civil szervezetek, a vezetésre, példaadásra képes emberek felkutatásán, a településfejlesztés programjának kidolgozásába való bevonásán dolgoztak, Makovecz Imre azokat a beavatkozási pontokat vette számba, amelyek megalapozzák a település újjáélesztését. Ezek a pontok általában épületek, de több esetben szinte csak jelek – keresztek, életfák, emlékművek, terek – voltak, amelyek kisugárzásukkal, a bennük megjelenő történeti folyamatosság és közösségi cselekvés révén, tudat alatt működő impulzusaikkal hatottak környezetükre. Makovecz Imre szándéka a településfejlesztéshez szorosan kapcsolódó épülettervezéssel **a kultúra alapjait erősítő, annak közösségmegtartó erejét fokozó kézzel fogható példák állítása** volt. A kultúrán – tágan értelmezve – a „hétköznapi” életünket meghatározó szokásokat, cselekvési módokat (beszédkultúra, viselkedéskultúra), közösségi kapcsolatokat, valamint a helyhez, a közösséghez kötődő hagyományok értékeit megőrző állandó újraformálását értette. **Makovecz Imre e kultúra létrehozását egy az egész országot lefedő főépítész hálózat útján tartotta lehetségesnek.**

A **helyes arány megtalálása** összefügg a cselekvési programmal, amelyet minden esetben a közösségfejlesztőkkel és az érintett közösségekkel együtt alakított ki. Ebben a folyamatban a lehető legtágabb értelemben vett építés egyfajta tárgyiasult akarat kifejezése, amely mögött a közösségépítés folyamata is áll. A cselekvési program minden esetben a hely és a közösség adottságaira szabott: másfajta beavatkozás szükséges egy kisvárosban és más egy kistelepülésen, más a különböző történeti múlttal vagy társadalmi háttérrel rendelkező helyeken.

A főépítész szerepe

Makovecz Imre számos településen volt főépítész, köztük Bakonyszentkirályon, Bakonyoszlopon, Csesznekén és Pakson. Fontosnak tartotta, hogy alaposan megismerje e települések múltját és jelenét, fizikai valóságát a benne élő emberekkel, azok gondolataival, életével együtt.

„Módomban állt minden épülettel személyesen foglalkozni. Régi és új épületekkel, a kerítéstől az ólig mindennel. Ott én szolgáltatásképpen megpróbáltam segíteni az embereken.”¹³

Főépítész tevékenysége kapcsán az alábbi gondolatokat fogalmazta meg erről a hivatásról, amely számára a gazdaszemlélettel járó felelősségvállalást és számonkérhetőséget, a példamutatást, a személyes ismeretségen alapuló építés és közösségépítés együttes vállalását jelentette a helyi identitás felélesztése és ezzel a – szerep és így jövő nélkülivé vált – település harmonikus fejlődése érdekében:

*„... ha valaki elmegy valahova főépítésznek, akkor nem az a feladata, hogy majd ő megmondja, hogy milyen a szép ház, meg hogyan kell a régi házaknak a homlokzataira visszatenni a díszeket, meg hogy hogyan kell szép közvilágítást csinálni..., hanem az, hogy hogyan lehet elkezdni egy olyan életet egy településen, amely majd **ki fogja termelni és magával hozza természetes hozadékát: egy értelmesebb és méltóságosabb életet.** Tehát a főépítésznek nem elsősorban az a feladata, hogy megmondja, mi a szép ház és ezért vitatkozzon nála képzetlenebb vagy tájékozatlanabb emberekkel, hanem hogy olyan **döntés-előkészítő munkát végezzen a településeken a polgármesteri hivatalok mellett vagy azokon belül, ami lehetővé teszi azt, hogy az emberek a bennük szunnyadó vágnak megfelelően magasabb rendű életet tudjanak élni.***

Tehát ha a főépítésznek örömet okoz az, hogy a jelenlegi állapotot, mondjuk például a személyszállítás állapotát megváltoztatja, ha el tudja érni, hogy szétválogassák a szemetet és a

¹³Makovecz Imre: A szerves építészet (in: JAK füzetek 38. A helyi cselekvés, Magvető Könyvkiadó Budapest, 1988.)

*megfelelő helyre vigyék holnaptól vagy holnaputánról kezdve, vagy például hogy a járdákat kiépíti, hogy az emberek ne a sárban botladozzanak, hogy ha kiépít egy olyan rendszert, ami lehetőséget biztosít arra, hogy a falu fejlődni tudjon... Ha a főépítész ráhajtana,... hogy olyan megegyezéseket erőltessen ki, amelyekben a községek fejlesztési lehetőségei, sőt közhasznú földterületei, fölszabaduljanak, ha ezt eléri, akkora községekben elkezdődik egy **közös gazdasági gondolkodás**, mert ugye a falusi legelő fogalma, a falusi erdő fogalma, a falusi tartalékterületek fogalma, az azokkal való gazdálkodás, azoknak a bevételi lehetőségei, azok mind lassan kifejleszthetnek egy **koherens közösségi gondolkodást, de csak érdekek mentén**. Ha egy főépítésznek ez a szenvedélye, hogy ebben támogasson egy községet, és **segít a közösség megválasztott vezetőinek**, hogy gondolkozzanak vele azonos módon, hogy **megalapozhassák egy település közösségi fejlődésének lehetőségeit**, tehát két oldalról, **az egyéni érdekek mentén és a közösségi érdekek mentén kialakul egy szellemiség, egy csoportlélek vagy csoportszellem, amely nélkül lehetetlen a község sajátos koherenciáját létrehozni...***

*Természetesen ehhez, amit én elmondtam, ehhez egyrészt mindazoknak a **szabályozóknak az ismerete** szükséges, amelyek mindeddig szabályozták ezeket a területeket. Tehát az általános irányítással kapcsolatos tennivalókat, a részletes rendezési terveket, stb, mindazt, ami a településfejlesztéssel vagy a területrendezéssel kapcsolatos ismeret, azt el kell sajátítani. Ezen kívül olyan általános szellemi ismereteknek is birtokában kell lennie, amiket valakitől meg kell tanulnia. Valakitől, aki tudja, hogy miért szükséges a szemetet összegyűjteni, miért szükséges a temetőket rendbe hozni és átalakítani...*

***Meg kell ismernie például a felvállalt településen a régi tulajdonviszonyokat:** hol volt a közös legelő, hol volt a vásártér, stb. Nem azért, hogy azt most nosztalgikus alapon visszaállítsa, mert nem is lehet visszaállítani, mert közben minden megváltozott. De ahhoz szükséges, hogy megismerje, **hogy alakult ki szervesen egy település, a mindenkori érdekek és indokok, a régi konstrukció összetevői hogyan is hozták létre a települést, mint egy organizmust**. Ezt meg azért kell megismernie, hogy ennek analógiájára **képes legyen egy új rendszerben a településalkotó összefüggéseket látni**, amelyeket egyébként képtelen volna, nem lenne áttekinthető.*¹⁴

Makovecz Imre és a Kós Károly Egyesülés építészei vállalták a gazda szerepet, a személyes példamutatást, a sokrétű és felelősségteljes főépítészeti szolgálatot. Meggyőződésük, hogy a korábban szerep nélkülivé vált településeket feléleszteni csak az ország összes településére kiterjedő főépítészeti hálózaton keresztül lehet.

A komplex és következetes szerves gondolkodásmód településfejlesztési, településrendezési és építészeti vonatkozásának összefoglalásaképpen álljon itt a karancslapujtói „palóc falu” példája.

Településtervezés – a karancslapujtói „palóc falu”

Makovecz Imre a település- és közösségfejlesztésről valamint a szerves építészetéről vallott nézeteihez hűen végezte településtervezői tevékenységét. Így ír erről a szerves építészetéről szóló tanulmányában:

***Karancslapujtó** – itt már egy magasabb színvonalú társadalmi regenerálódási folyamatot is végiggondoltak... Ezért ezt társadalmilag – a dramaturgia szempontjából – érettebb vállalkozásnak tartom.*

*Először is **a telepítés a legdöntőbb**. ... találtunk egy olyan területet, a mocsár feletti részt, közvetlenül a jelenlegi falu mellett, amely építésre alkalmas terület. Napos, szélvédett, kagylószerű gyönyörű területéről van szó, amelynek a szegélyén egy régi erdei út is megy, a faluból*

¹⁴Gerle János: Beszélgetés Makovecz Imrével (1991. július 10) (in: Országépítő 1991. 03.)

egyenesen ide. Mi erre a területre adtunk aztán egy beépítési tervet. Tehát a telep, amit építettünk, az nem telep, hanem **a falu egyenes folytatása**. Továbbá ezen a telepen úgy helyeztünk el egy élelmiszer-áruházat és egy közösségi házat, még hozzá a két póluson, hogy az élelmiszerüzlet ne csak ezt az új falurészt lássa el, hanem az eddigi falunak azt a felét is, ahol ilyen üzlet nincs. A kettő között ez is egy **kapocs**... A cél az, hogy megpróbálunk minden tekintetben **szervesülni a faluhoz**. A másik kérdés az, hogy milyen legyen egy porta, s ezek a porták egymáshoz hogyan viszonyuljanak. E munka során meg kell oldani a mezőgazdasági életvitel mai gondjait... Az esetek nem elhanyagolható részében **egy porta ma újra gazdasági egység**.

Amikor a tervező megpróbál egy új falurészt tervezni, akkor szembenéz egy progresszívnek nevezhető gazdasági folyamattal, s szemben áll, egy retrográd kispolgári idillel, amely az emberekben igényként jelenik meg.

Ami pedig az **épület formáját, anyagát jelenti, visszanyúltunk a palóc hagyományokhoz**... AMalonyai-féle gyűjtésben... olyan tizenkilencedig századi vakolatmintákat találtam... ezek a minták térbeli tárgyak leképezése síkban. Egy ilyen mintát kiemeltem, s visszacsináltam térbelivé.

Ezekben a házakban a valamikori vakolatminta megjelent faszerkezetek formájában, amelyekből modelleket csináltunk, és be is mutattuk az embereknek... így próbáltam meg a népművészeti minták emlékezetével eljutni egy olyan univerzális hagyományanyaghoz, gondolkodásmódhoz, amit, ha összehasonlítok a háromszatú alaprajzzal, és **a palóc hagyományt összeszerkesztem ezzel a háromszatú struktúrával, akkor ebből létre kell jönnie egy olyan épületnek, amelyik a huszadik század végén a szerves építészet példáját adja**.

„A hagyományt tehát úgy lehet a szerves építészetbe beleépíteni, hogy egy rendkívüli mélységű népművészeti emlékezés anyagát kell szervesíteni, megjeleníteni a huszadik század végén.”

Ha valamit kell tenni a huszadik században, akkor az éppen az **emlékezet újfajta felélesztése, abszolút pontos feltámasztása**. Ez a dolog egyik oldala, a másik viszont az, hogy el kell jutni a tények világáig. ...egy, a tényeket meglátó, imaginatív gondolkodásra van szükség. Ez a palóc faluterv ennek a két tényezőnek az együttes megvalósulása óhajt lenni. Az ilyen házakkal, az eddigi tapasztalataim szerint, az emberek rendkívül elégedettek.

... aki egy bizonyos helyen él, annak a helynek és saját maga történetének megfelelő körülményeket kell tudni teremteni.¹⁵

¹⁵Makovecz Imre: A szerves építészet (in: JAK füzetek 38. A helyi cselekvés, Magvető Könyvkiadó Budapest, 1988.)